

Lekmannarevisorerna granskar

UMEÅ KOMMUN

UMEÅ VATTEN OCH AVFALL AB

VATTEN OCH AVFALLSKOMPETENS I NORR AB

Grundläggande granskning 2024

1. Inledning och bakgrund

Kommunrevisionen granskar årligen i den omfattning som följer av god revisionssed all verksamhet som bedrivs inom nämndernas verksamhetsområden. De granskar på samma sätt, genom de lekmannarevisorer som utsetts i företag enligt kommunallagens 10 kap. 2–6 §§, även verksamheten i dessa juridiska personer.

Lekmannarevisorn ska, enligt aktiebolagslagens 10 kap. 3 § granska om bolagets verksamhet sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt och om bolagets interna kontroll är tillräcklig.

Enligt God revisionssed 2022 ska den grundläggande granskningen innehålla:

- Granskning av måluppfyllelse.
- Granskning av styrning och intern kontroll.

Granskningen har sin utgångspunkt i God revisionssed, samt risker som framkommit i lekmannarevisorernas risk- och väsentlighetsanalys 2024.

1.1 Syfte och revisionsfrågor

Syftet med den grundläggande granskningen är att ge lekmannarevisorerna underlag för sitt uttalande i granskningsrapporten där uppgiften är att bedöma om verksamheten sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt samt med en tillräcklig intern kontroll.

De övergripande revisionsfrågor som granskningen avser att besvara är:

- Har styrelsen säkerställt att verksamheten bedrivs i enlighet med de ägardirektiv, riktlinjer, mål, beslut och övriga styrdokument som fullmäktige fastställt?
- Har styrelsen säkerställt att verksamheten bedrivs på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt?
- Arbetar styrelsen strukturerat för att säkerställa en tillräcklig intern kontroll?

1.2 Avgränsningar

Granskningen följer ett årshjul, och omfattar såväl granskning som bedömning utifrån väsentliga styr- och uppföljningsdokument som upprättas under året. Granskningen färdigställs och avslutas efter att styrelserna behandlat sina årsredovisningar för 2024.

1.3 Revisionskriterier

Med revisionskriterier avses de bedömningsgrunder som bildar underlag för revisionens slutsatser och bedömningar. I denna granskning utgörs revisionskriterierna av kommunallagen, - aktiebolagslagen (8 kap. 4 och 8 §§), god revisionssed 2022 samt:

1.3.1 Riktlinjer för aktiverande styrning (2021-03-09)

Fullmäktige antog år 2021 riktlinjer för aktiverande styrning.¹ Av riktlinjerna framgår hur fullmäktige ska styra de kommunägda bolagen genom grunduppdrag, inriktningsmål och tilläggsuppdrag.

¹ Kommunfullmäktige 2021-03-29

Fullmäktige ska fastställa ett skriftligt grunduppdrag för samtliga helägda kommunala bolag. Grunduppdraget är specifikt för respektive bolag och förtydligar både bolagets kommunala ändamål och bolagets roll och ansvar. Grunduppdrag ska vara långsiktiga och gälla för minst en mandatperiod. Bolagens grunduppdrag framgår av bolagsordningen och konkretiseras i ägardirektiv.

Inriktningsmål fastställs av kommunfullmäktige och ska ge riktning och förändring inom ett avgränsat område som berör flera kommunala aktörer. Fullmäktiges inriktningsmål gäller för minst en mandatperiod och kan riktas till namngivna nämnder eller bolag om dessa särskilt ska prioritera arbetet med just detta inriktningsmål. Inriktningsmål som riktas till kommunala bolag ska infogas i bolagets ägardirektiv.

Utöver grunduppdrag och inriktningsmål kan fullmäktige tilldela enskilda bolag tilläggsuppdrag. Dessa kan om så krävs infogas i bolagets ägardirektiv.

1.3.2 Bolagsordning

I bolagsordningen framgår omfattningen av bolagets verksamhet samt bolagets ändamål och grunduppdrag. Bolagets verksamhet ska vara att för bolagets ägare ombesörja:

- Verksamhet enligt lagen om allmänna vattentjänster innefattande produktion och distribution av dricksvatten samt avledning och omhändertagande av avloppsvatten enligt gällande lagar och myndighetskrav.
- Åtgärder enligt miljöbalken avseende kommunalt avfall.
- Drift, skötsel och underhåll av anläggningar som ingår i allmän va-anläggning samt kommunens ansvar för avfall, återvinningscentraler samt administrativa byggnader.
- Genomföra av delägares beslutade investeringar.
- Administration, ekonomi, marknadsföring och kundtjänst inom allmän va-försörjning och kommunalt ansvar för avfall.

Bolaget ska också kunna driva verksamhet jämförlig med ovanstående.

Bolagets kommunala ändamål är att på affärsmässiga principer långsiktigt ansvara för drift, underhåll och genomförande av investeringar i delägarnas allmänna va-anläggningar och kommunens ansvar för avfallshantering med beaktande av den kommunala kompetensen i kommunallagen, lagen om allmänna vattentjänster och miljöbalken.

1.3.3 Generella ägardirektiv

Fullmäktige antog i mars 2021 generella ägardirektiv för styrning av de kommunala bolagen. De generella direktiven innehåller krav och riktlinjer för samtliga hel- eller majoritetsägda bolag i bolagskoncernen och avser bland annat:

- Efterlevnad av lagar och styrning från fullmäktige
- Innehåll och form för bolagsstyrelsens arbetsordning
- Innehåll och form för VD-instruktion
- Uppföljning och rapportering
- Samverkan

Av de generella ägardirektiven framgår även att Bolaget ska stödja uppfyllandet av Umeå kommuns vision och övergripande mål. Umeå kommuns vision och övergripande mål för perioden 2022 – 2025 är följande:

- Mål 1: Umeås tillväxt ska klaras med social, ekologisk, kulturell och ekonomisk hållbarhet med visionen om 200 000 medborgare år 2050.
- Mål 2: Umeå ska växa hållbart utan några utsatta områden.
- Mål 3: Umeå kommun ska skapa förutsättningar för kvinnor och män att ha samma makt att forma samhället såväl som sina egna liv
- Mål 4: Umeå ska vara klimatneutralt till 2040.
- Mål 5: För att klara kompetensförsörjningen, förbättra arbetsmiljö och ge bättre medborgarnytta ska de möjligheter som den digitala transformationen innebär vara förstahandsalternativet för Umeå kommuns verksamhetsutveckling.

Bolagets verksamhet ska vidare bedrivas i enlighet med följande tilläggsuppdrag från kommunfullmäktige:

- Uppdrag 8: Kommunfullmäktige ger kommunstyrelsen i uppdrag att tillsammans med kommunens nämnder och bolag undersöka risken för att skattemedel, som bekostar verksamheter inom välfärdssektorn, även med annan utförare än kommunen, används på ett felaktigt sätt och/eller i kriminellt syfte, till exempel för att finansiera organiserad brottslighet, samt att ta fram förslag på åtgärder för att förebygga och förhindra detta.

1.3.4 Specifika ägardirektiv – Vatten- och avfallskompetens i Norr

De specifika ägardirektiven anger bolagets grunduppdrag och de mål som bolaget har att förhålla sig till, såväl ekonomiska mål som sociala mål, miljömål, mål kring samverkan samt kommunfullmäktiges mål.²

Bolagets ska enligt ägardirektivet, inom de delägande kommunernas VA- och avfallsverksamhet, säkerställa kompetensförsörjning, åstadkomma effektivitetsvinster till gagn för delägande kommuner och de som nyttjar bolagets tjänster samt att säkerställa en trygg, serviceinriktad, effektiv och hållbar verksamhet i regionen.

Bolagets grunduppdrag är enligt ägardirektivet att bedriva verksamhetsutveckling i enlighet med erkända standarder och arbeta systematiskt för en bättre förvaltning av tillgångar i syfte att säkra anläggningarna i delägarkommunernas anläggningsbolag. Dessutom ska bolaget bland annat:

- arbeta för regional samverkan inom VA och avfall
- ta fram förslag på taxor och allmänna bestämmelser för VA och avfall
- bidra till att delägande kommuner har en aktuell vattenförsörjningsplan och renhållningsordning
- bidra till en cirkulär ekonomi
- verka för kontinuerlig dialog med delägande kommuner för att underlätta planering och genomförande av projekt där VA- och avfallshantering berörs och som är av gemensamt och kommunövergripande intresse

² Ägardirektiven fastställdes på bolagsstämma 2023-04-25.

När så bedöms lämpligt ska bolaget bidra som kompetensresurs till delägande kommuner i frågor som rör VA och avfall. Dessa tjänster ska inte finansieras av taxekollektiven.

Av ägardirektivet framgår även ett antal mål för bolaget, inom följande områden:

- Ekonomiska mål
- Övergripande mål
 - Hög leveranssäkerhet
 - Hållbar och effektiv hantering av resurser
 - Aktiv roll i samhällsplanering och samverkan över gränser
 - Kompetenta och kundorienterade medarbetare

Av kommunfullmäktiges mål, som anges ovan, så framgår det av ägardirektivet att bolaget särskilt träffas av nedan mål och uppdrag:

- Mål 4: Umeå ska vara klimatneutralt till 2040.

Uppdrag 12: Kommunfullmäktige ger kommunstyrelsen i uppdrag att tillsammans med berörda nämnder och bolag upprätta program för klimatneutralitet i enlighet med kommunfullmäktiges riktlinjer för aktiverande styrning.

1.3.5 Specifika ägardirektiv – Umeå Vatten och Avfall AB

De specifika ägardirektiven anger bolagets grunduppdrag och de mål som bolaget har att förhålla sig till, såväl ekonomiska mål som sociala mål, miljömål, mål kring samverkan samt kommunfullmäktiges mål.³

Bolagets grunduppdrag är enligt ägardirektivet att äga och tillhandahålla anläggningar dels för produktion av allmänna vattentjänster dels för avfallshantering. Bolaget ska säkerställa drift av anläggningar genom det av Umeå, Nordmaling och Vindelns kommuner delägda dotterbolaget Vatten och Avfallskompetens i Norr AB. Därtill ska bolaget säkerställa att bolagets anläggningar och system är ändamålsenligt skyddade mot brand, intrång och sabotage utifrån att säkerställa bolagets verksamhet.

Av ägardirektivet framgår även ett antal mål för bolaget, inom följande områden:

- Ekonomiska mål
- Hög leveranssäkerhet
- Hållbar och effektiv hantering av resurser
- Aktiv roll i samhällsplanering och samverkan över gränser
- Kompetenta och kundorienterade medarbetare

Av kommunfullmäktiges mål, som anges ovan, så framgår det av ägardirektivet att bolaget särskilt träffas av nedan mål och uppdrag:

- Mål 4: Umeå ska vara klimatneutralt till 2040.

Uppdrag 12: Kommunfullmäktige ger kommunstyrelsen i uppdrag att tillsammans med berörda nämnder och bolag upprätta program för klimatneutralitet i enlighet med kommunfullmäktiges riktlinjer för aktiverande styrning.

1.4 Genomförande

Granskningen har genomförts genom löpande insamling av fakta och iakttagelser (tex via styrelseprotokoll och tillhörande underlag såsom mål- och budgetdokument, ekonomi- och

³ Ägardirektiven fastställdes på bolagsstämma 2022-01-25.

verksamhetsrapporter, delårsrapporter, bokslut). Dialoger har genomförts med VD och styrelsens presidium två gånger under året. Avstämningar har genomförts med bolagets auktoriserade revisor.

2. Resultat av granskningen

2.1 Styrning och uppföljning av verksamhet

Nedan redogörs för iakttagelser och bedömningar avseende verksamhetsstyrning och uppföljning under 2024 (avser Vatten- och avfallskomptens i Norr AB).

Kontrollpunkt	Iakttagelse	Kommentar/hänvisning till protokoll
Fastställt en affärsplan som baseras på bolagsordning och ägardirektiv		Affärsplan för åren 2024–2028 har beslutats av styrelsen. Av affärsplanen framgår hur bolaget arbetar med styrning och uppföljning, som tar sin grund i bland annat bolagsordning och ägardirektiv. Bolaget har tre fokusområden för perioden 2024–2028; affärsdriven kundnytta, tydligare mål och processer samt rolig och engagerande arbetsplats. Utifrån fokusområdena har sex bolagsövergripande mål formulerats, samt strategier kopplade till dessa. Till detta finns även mätbara mål till 2028.
Följt upp verksamhet och måluppfyllelse i en årsrapport		Styrelsen erhåller återrapportering avseende verksamhetens utveckling vid varje styrelsemöte. Därtill sker uppföljning i lägesrapport, där bolaget rapporterar om aktiviteter som genomförs kopplat till respektive mål. Tertialvis får styrelsen även en fördjupad uppföljning av mål och nyckeltal kopplade till dessa. För merparten av de mätbara målen/mätetalen saknas dock tillgängliga data per december 2024. En samlad uppföljning av bolagsmålen sker i bolagets hållbarhetsrapport, som avser att presenteras för styrelsen i maj 2025.
Uppnår grunduppdrag enligt ägardirektivet		Vi kan inte uttala oss avseende bolagets måluppfyllelse då det saknas tillgängliga data för merparten av mätetalen. Av den rapportering som styrelsen erhåller, dels i samband med tertialrapportering, dels löpande under året, framgår de projekt och aktiviteter som bolaget driver. Vi har inte noterat några avvikelser från grunduppdraget.

Vidtagit åtgärder vid indikationer på avvikelse från grunduppdrag, inriktningsmål och ev. tilläggsuppdrag	ET	Då det saknas tillgängliga data för merparten av de mätbara målen/mätetalen kan vi inte uttala oss om detta.
---	----	--

✓ = ingen eller oväsentlig avvikelse, = viss avvikelse, ✗ = väsentlig avvikelse, ET = Ej tillämplig

2.1.1 Övriga iakttagelser

Styrelsen får löpande uppföljning av det arbete som pågår kopplat till fastställda mål. Tertiälvis får den även en fördjupad uppföljning avseende de mätbara mål/mätetal som är kopplade till respektive målområde. Det saknas dock tillgängliga data för merparten av de mätbara målen/mätetalen per december 2024.

En samlad måluppföljning sker i bolagets hållbarhetsrapport, som avses att behandlas av styrelsen i maj 2025.

2.1.2 Bedömning

Vår bedömning är att styrelsen i allt väsentligt har säkerställt att verksamheten bedrivs i enlighet med de ägardirektiv, riktlinjer, mål och ev. tilläggsuppdrag som fullmäktige fastställt. Styrelsen får löpande information om aktiviteter som genomförs kopplat till målen. Det saknas dock tillgängliga data för merparten av de mätbara målen/mätetalen per december 2024 och styrelsen har därmed inte fått någon samlad uppföljning av måluppfyllelsen.

2.2 Styrning och uppföljning av ekonomi

Nedan redogörs för iakttagelser och bedömningar avseende ekonomistyrning och uppföljning under år 2024 (avser Umeå Vatten och Avfall AB samt Vatten- och avfallskompetens i Norr AB).

Kontrollpunkt	Iakttagelse	Kommentar/hänvisning till protokoll
Upprättat en budget för innevarande år inom tilldelad ram	✓	Budget och investeringsbudget för år 2024 har beslutats av styrelsen.
Följt upp ekonomin i delårsrapport	✓	Bolaget har upprättat delårsrapporter för såväl tertiäl 1 som tertiäl 2. Styrelserna för såväl Umeva som Vakin beslutade om sina respektive delårsrapporter för tertiäl 1 på sammanträden 2024-06-14. För Vakin redovisas ett nollresultat för såväl perioden som prognos för helåret. Av delårsrapporten per april för Umeva framgår att VA-verksamheten redovisar en positiv budgetavvikelse om 3,7 mkr för perioden januari-april. Prognosen för helåret

		var en positiv budgetavvikelse om 5,9 mkr. Detta förklaras främst av ökade intäkter för anläggningsavgifter, lägre kostnader för köpt driftentreprenad samt lägre räntekostnader. För Avfall och återvinning redovisas en positiv budgetavvikelse om 4,4 mkr för perioden januari-april. Prognosen för helåret var en negativ budgetavvikelse om -0,6 mkr. Detta förklaras dels av högre ersättningsnivåer kopplat till det kommunala förpackningsansvaret och minskad mängd insamlat material. Därtill bedöms kostnaderna för köpt driftentreprenad öka. Styrelserna i såväl Umeva som Vakin beslutade 2024-10-18 om sina respektive delårsrapporter för tertial 2. För Vakin redovisas ett nollresultat för såväl perioden som prognos för helåret. Av delårsrapporten för Umeva AB framgår att VA-verksamheten redovisar en positiv budgetavvikelse om 20,7 mkr för perioden januari-augusti. Prognosen för helåret var en positiv budgetavvikelse om 17 mkr. Skillnaden jämfört med prognos per april uppges vara justerad prognos för driftentreprenad på grund av lägre rörelsekostnader i Vakin samt lägre prognos för lämnade skadestånd för källaröversvämningar. Även räntekostnaderna beräknades bli lägre än vid föregående prognostillfälle. För Avfall och återvinning redovisas en positiv budgetavvikelse om 9,4 mkr för perioden januari-augusti. Prognosen för helåret var en positiv budgetavvikelse om 4,5 mkr. Skillnaden jämfört med prognos per april uppges vara högre taxeintäkter för behållaravgifter till följd av fler antal kärl än tidigare prognos. Därtill hade försäljningen av återvunnet material ökat samt att kostnader för underentreprenader avseende behandling och avtalstransporter ökat.
Följt upp ekonomin i en årsrapport		Uppföljning per helår har dels skett genom fastställande av årsredovisning, dels i rapport till kommunstyrelsen för perioden januari-december 2024.
Når måluppfyllelse avseende ekonomi (inkl. budget)	✓	Vakin redovisar ett resultat om 0,2 mkr efter finansiella poster (0 kr efter skatt). Umeva redovisar ett resultat om 5,6 mkr efter finansiella poster (för koncernen). För

		moderbolaget uppgår resultat efter finansiella poster till 10 mkr.
Vidtagit åtgärder vid indikationer på bristande måluppfyllelse avseende ekonomi	✓	Inga väsentliga iakttagelser har noterats

✓ = ingen eller oväsentlig avvikelse, — = viss avvikelse, ✗ = väsentlig avvikelse, ET = Ej tillämplig

2.2.1 Bedömning

Vår bedömning är att styrelserna i allt väsentligt säkerställt en tillräcklig styrning, uppföljning och rapportering avseende verksamhetens ekonomi och resultat.

2.3 Intern kontroll

Nedan redogörs för iakttagelser och bedömningar avseende intern kontroll under 2024 (avser Vatten- och avfallskompetens i Norr AB).

Kontrollpunkt	Iakttagelse	Kommentar/hänvisning till protokoll
Genomfört en riskanalys	✓	Riskanalyser ingår som en del i de olika certifikaten bolaget ansluter sig till (ISO 9001 "kvalitet", ISO 14 001 "miljö" och ISO 45 001 "arbetsmiljö").
Beslutat om kontrollmoment utifrån identifierade risker	✓	Bolaget är sedan ett flertal år certifierade enligt ISO. Intern kontroll sker årligen avseende verksamhetsledningssystemet, dels genom internrevisioner, dels genom att en oberoende part genomför en årlig revision för att granska hur väl bolaget lever upp till de standarder de är certifierade för. Bolaget har en internrevisionsplan upprättad.
Följt upp resultatet av genomförda kontrollmoment	✓	Uppföljning av bolagets arbete med intern kontroll sker till ledningen samt till styrelsen utifrån de revisioner som görs avseende bolagets efterlevnad av gällande standarder. Hur arbetet bedrivs i bolaget har rapporterats till UKF.
Vidtagit åtgärder vid identifierade brister	✓	Inga väsentliga iakttagelser har noterats

✓ = ingen eller oväsentlig avvikelse, — = viss avvikelse, ✗ = väsentlig avvikelse, ET = Ej tillämplig

2.3.1 Övriga iakttagelser

Bolagets arbete med intern kontroll sker inom ramen för bolagets ledningssystem. Bolaget är sedan ett flertal år ISO-certifierade och bedömer det vara tillräckligt att internkontrollarbetet bedrivs i enlighet med de processer och rutiner som är kopplade till det. Bolaget har rapporterat till moderbolaget (UKF) hur de arbetar med intern kontroll.

Risker identifieras och hanteras även löpande, i ordinarie processer. Bolaget har dock inte en strukturerad och systematisk process för intern kontroll, där risker identifieras och värderas i en risk- och väsentlighetsanalys och som därefter mynnar ut i en internkontrollplan som följs upp löpande.

2.3.2 Bedömning

Vi bedömer att styrelsen i allt väsentligt har säkerställt en struktur för arbetet med sin interna kontroll som gör att det finns förutsättningar att bedriva den på ett systematiskt och ändamålsenligt sätt. Vi bedömer dock att bolaget kan stärka sitt arbete med intern kontroll ytterligare genom att årligen upprätta en riskanalys och internkontrollplan, som omfattar bolagets mest väsentliga risker.

3. Sammanfattade bedömning

I vår översiktliga granskning av Umeå Vatten och Avfall AB och Vatten och Avfallskompetens i Norr AB har vi inte hittat några väsentliga avvikelser. Vi bedömer därför att styrelser och VD i allt väsentligt har säkerställt en tillräcklig styrning och uppföljning av verksamhet och ekonomi. Vidare bedömer vi att styrelser och VD har säkerställt en tillräcklig intern kontroll.

Vi grundar vår bedömning på följande:

Revisionsfråga	Bedömning	Motivering
Har styrelsen säkerställt att verksamheten bedrivs i enlighet med de ägardirektiv, riktlinjer, mål, beslut och övriga styrdokument som fullmäktige fastställt?	Ja	Styrelsen har fastställt en affärsplan för åren 2024–2028. Av affärsplanen framgår bolagets mål och strategier. Målen utgörs av de målsättningar som anges i ägardirektivet. Uppföljning av målen sker löpande under året genom lägesrapporter till styrelsen, där det framgår vilka aktiviteter som pågår kopplat till respektive målområdet. Därtill får styrelsen tertiälvis en fördjupad uppföljning av de nyckeltal som är kopplade till målen. För merparten av de mätbara målen/mätetalen saknas dock tillgängliga data per december 2024. En samlad uppföljning av bolagsmålen sker i bolagets hållbarhetsrapport, som avser att presenteras för styrelsen i maj 2025. Vi kan därmed inte bedöma om målen är uppfyllda eller ej, vi kan dock konstatera att det finns en struktur för uppföljning.
Har styrelsen säkerställt att verksamheten bedrivs på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt?	Ja	Styrelsen har fastställt en budget för år 2024. Delårsrapporter har upprättats efter första och andra tertialen och godkänts av styrelsen. Årsredovisning har fastställts av styrelsen. Styrelsen har genom lägesrapporter vid varje sammanträde fått information om det ekonomiska läget.
Arbetar styrelsen strukturerat för att säkerställa en tillräcklig intern kontroll?	Ja	Bolagets arbete med intern kontroll sker inom ramen för dess ledningssystem. Bolaget är sedan ett flertal år ISO-certifierade och bedömer det vara tillräckligt att internkontrollarbetet bedrivs i enlighet med de processer och rutiner som är kopplade till det. Bolaget har rapporterat till moderbolaget (UKF) hur de arbetar med intern kontroll. Risker identifieras och hanteras även löpande, i ordinarie processer. Bolaget har dock inte en strukturerad och systematisk process för intern kontroll, där risker identifieras och värderas i en risk- och väsentlighetsanalys och som därefter mynnar ut i en internkontrollplan som följs upp löpande

Utifrån granskningsresultatet rekommenderar vi bolagets styrelse och VD att:

- Se över möjligheten att tidigarelägga den samlade uppföljningen av bolagets mål
- Överväga att inför en strukturerad och systematisk process för intern kontroll